

Η ευρωπαϊκή ισορροπία στον Μεσαίωνα: Η Γερμανοβυζαντινή Συμμαχία

Τηλέμαχος Κ. Λουγγής

Διευθυντής Ερευνών στο IBE/EIE

Ες Γερμανούς, οἱ νῦν Φράγγοι καλοῦνται,¹ λέει ο Προκόπιος ο Καισαρεύς και ο Αγαθίας ο Μυριναίος συμπληρώνει: τὸ γένος τῶν Φράγγων, εἶεν δ' ἂν οὗτοι οἱ πάλαι ὀνομαζόμενοι Γερμανοί.² Ο κλασικιστής Προκόπιος και ο συνεχιστής και διορθωτής του ταυτόχρονα Αγαθίας συμφωνοῦν σε ένα ακόμα σημείο: η πολεμική δεινότητα των Φράγγων ή Γερμανών είναι ακατάβλητη και προξενεί δέος στον αντίπαλο.³ Ο πολύ ανώτερος σε λογιστική από τον Αγαθία Προκόπιος, που έχει επί πλέον επισκεφθεί την Ιταλία ενώ η υπόλοιπη Δύση του είναι γνωστή από αναγνώσεις, αναφέρει ότι πέρα από την Ιταλία και πριν από την Ισπανία υπάρχει η ομικλώδης Γαλλία, γεμάτη λίμνες και ποτάμια, όπου ο Ρήνος και ο Ροδανός ρέουν αντίθετα ο ένας από τον άλλο, εκεί ζουν και από παλιά οι Γερμανοί ή Φράγγοι, βάρβαρο

1. Προκόπιος, Πολ. Γ', 3, 1 = I, 317 Haury-Wirth.

2. Αγαθίας, Α', 2, 1, σ. 11 Keydell.

3. Προκόπιος, Πολ. ΣΤ', 25, 3-4 = II, 261-262. Αγαθίας, Β', 5, 3-8, σ. 46.

Μπορεί μόνο το τέταρτο βιβλίο του Χρονικού να αποτελεί πρωτότυπο έργο (επειδή ως και το τρίτο βιβλίο τα πράγματα είναι γνωστά και από άλλους), οι ιδεολογικές αρχές του όμως είναι ίδιες με τα προηγούμενα: από το 642 έως το 658 ή 661 οπότε τελειώνει επιτέλους το «Χρονικό του Ψευδοφρεδεγάριου», αυτοκράτορας είναι ο Κώνσταντ Β΄ (642-668). Σιωπηλά οι πάπες Ρώμης έχουν πάψει να αναφέρονται από την αρχή της βασιλείας του.⁴⁹ Με ελάχιστα λόγια, το Χρονικό μας περιγράφει έναν αποτυχημένο αυτοκράτορα που έχασε από τους Άραβες τις περισσότερες επαρχίες του και, μάλιστα, έγινε και φόρου υποτελής. Κατόρθωσε όμως να ανασυντάξει τις δυνάμεις του (*resumptis viribus*) και να ανακτήσει κάποια από τα χαμένα εδάφη (*aliquantisque recoperans*), που θα διηγηθεί αν του το επιτρέψει ο Θεός (*si permiserit Deus*), που όμως, δεν φαίνεται να του έκανε τη χάρη, επειδή το Χρονικό μας σταματάει απότομα εδώ.

Όταν αποσιωπάται ο Κώνσταντ Β΄ που υπέταξε δυο πάπες (Μαρτίνος 649-654, Βιταλιανός 657-672) και κυβέρνησε την Ιταλία από τη Ρώμη και κάτω επί πέντε χρόνια (663-668) είναι επακόλουθο να αμαυρώνονται και οι προγενέστεροι κατακτητές της Ιταλίας, ιδιαίτερα Ιουστινιανός και Ναρσής. Εκείνο όμως που έχει σημασία εδώ είναι ότι την ιστοριογραφική πλαστογραφική αυτή παράδοση που εγκαινιάζει η Αγία Έδρα ακολουθούν στη συνέχεια πολλά κείμενα της μεσαιωνικής Δύσης, όπως π.χ. η *Origo gentis Langobardorum*,⁵⁰ ο σημαντικός ιστορικός Παύλος Διάκονος⁵¹ και φυσικά ο *Liber Pontificalis*,⁵² που εκφράζει τις απόψεις της Αγίας Έδρας. Όλα αυτά τα κείμενα επιμένουν ιδιαίτερα στη λεγόμενη «προδοσία» του Ναρσή, δηλαδή του πραγματικού κατακτητή της Ιταλίας, κάτι που προδιαθέτει και για τη διαστρέβλωση του έργου του Ιουστινιανού. Από εκεί και πέρα, η καταδίκη του Κώνσταντος Β΄ που δεν στηρίχθηκε στη φραγγική συνδρομή και ήταν επί πλέον αιρετικός Μονοθελητής, είναι το ευκολότερο πράγμα του κόσμου.

49. Ψευδοφρεδεγάριος IV, 81, σ. 254-256.

50. *Origo gentis Langobardorum* 5 (MGH SSRL, 4).

51. Παύλος Διάκονος, *Hist. Lang.* II, 1 (MGH SSRL, 72), II, 3 (MGH SSRL, 73), II, 5 (MGH SSRL, 75).

52. *Liber Pontificalis* I, 305 Duchesne.

Αυτό που συμβαίνει στη Δύση με τις διαδοχικές αυτές διαστρεβλώσεις και αποσιωπήσεις της Ιστορίας δεν είναι τίποτε άλλο, παρά η διακοπή της βυζαντινής Οικουμενικότητας, κάτι που στην πράξη σημαίνει την κατάργηση του δικαιώματος που έχει η βυζαντινή αυτοκρατορία ως διάδοχος της ρωμαϊκής, να επεμβαίνει στρατιωτικά στη Δύση, όπου τώρα η πνευματική κυριαρχία του πάπα Ρώμης είναι απεριόριστη. Ο πάπας Γρηγόριος Β΄ (715-741) προκαλεί ανοικτά τον αυτοκράτορα Λέοντα Γ΄ τον Ίσαυρο (717-741), ότι η Δύση ολόκληρη θα αντιπαχθεί σε μια βυζαντινή επέμβαση στη Ρώμη.⁵³ Λίγο μετά την πώση του εξαρχάτου της Ραβέννας (751) και τον προσεταιρισμό των Φράγγων από την Αγία Έδρα το 754⁵⁴ χαλκεύεται η περιβόητη *Κωνσταντίνεια Δωρεά*, το πιο διάσημο πλαστό έγγραφο του Μεσαίωνα, το οποίο αποσκοπεί, με βάση την υποτιθέμενη επιθυμία του Μ. Κωνσταντίνου που μετέφερε και μετέλλαξε την αυτοκρατορία,⁵⁵ να περιβάλλει με αυτοκρατορικές δικαιοδοσίες τον πάπα. Έτσι, η στέψη ενός δυτικού αυτοκράτορα το έτος 800 έχει ως πηγή προέλευσης τις κατά καιρούς πρωτοβουλίες των διαδοχικών παπών από τις αρχές του 7ου αιώνα (Γρηγόριος Α΄, 590-604) ως το τρίτο τέταρτο του 8ου αιώνα (χάλκευση της *Κωνσταντίνειας Δωρεάς* μάλλον επί Παύλου Α΄, 757-768). Είναι έτσι ευνόητο ότι η υπέρτατη αυθεντία στον κόσμο περνάει από την κοσμική εξουσία στην πνευματική ή εκκλησιαστική.

Το πρόβλημα είναι δυσεπίλυτο για τη βυζαντινή αυτοκρατορική πολιτική ιδεολογία εξαιτίας της πολυδιάστατης φύσης του: αρχικά, η βυζαντινή αυτοκρατορική αρχή δεν είναι συνηθισμένη να είναι κατώτερη από μια εκκλησιαστική αρχή και, κατά δεύτερο λόγο, δεν μπορεί να ανεχθεί την προαγωγή των πρώην υποδεέστερων ιδεολογικά Φράγγων σε ισότιμους της, που όμως τώρα κατέχουν τον αυτοκρατορικό τίτλο στη Δύση από το έτος 800. Και, πάνω απ' όλα ίσως, η νέα κατάσταση των δυο αυτοκρατοριών με τον πάπα επικυρίαρχο στη Δύση έθετε σε οριστική αφάνεια τόσο την Ιουστινιάνεια παράδοση της

53. Γρηγόριος Β΄, έκδ. J. Gouillard, *Travaux et mémoires* 3, 1968, 294-297.

54. *Clausula de unctione Pippini* (MGH SSRM I, 465-466).

55. MGH, *Fontes iuris germanici antiqui* (Hannover 1968), 18, σ. 271, έκδ. H. Fuhrmann.

Οικουμενικότητας, όσο και την παράδοση της Ρώμης ως κοπίδας της βυζαντινής αυτοκρατορίας που ποτέ δεν παύει να αποκαλεί τον εαυτόν της *Ῥωμαίων βασιλεία* ή *Ῥωμαίων ἀρχή*.

Όπως είναι γνωστό, τα ιστοριογραφικά έργα μετά το λεγόμενο «μεγάλο χάσμα» εμφανίζονται και πάλι στο Βυζάντιο μόλις το 10ο αιώνα. Σε ένα από αυτά τα κείμενα διαβάζουμε: *καὶ πάσης σχεδὸν Ἰταλίας, ὅση τῇ καθ' ἡμᾶς νέᾳ Ῥώμῃ προαφώρισται*.⁵⁶ Αυτή και μόνο η πληρέστατη μνεία είναι αρκετή για να δείξει το τέρμα της απόλυτης Οικουμενικότητας, εφ' όσον μόνο κάποιο μέρος της Ιταλίας έχει περιέλθει στη «Νέα Ρώμη» με συνθήκη. Η μνεία όμως αυτή εξηγείται από άλλες μνείες της εποχής με ενιαίο ιδεολογικό προσανατολισμό.

Σύμφωνα με την κρατούσα ιδεολογία της Μακεδονικής δυναστείας στο Βυζάντιο του δέκατου αιώνα, *τὸ βασίλειον ἀνῆλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει*,⁵⁷ ὅταν ἐγένετο ἡ καινοτομία αὕτη διὰ τὸ τὴν Ῥώμην ἀποθέσθαι τὸ βασίλειον κράτος καὶ ἰδιοκρατορίαν ἔχειν, καὶ δεσπόμεσθαι κυρίως παρὰ πινος κατὰ καιρὸν Πάπα,⁵⁸ δηλαδή γύρω στα μέσα του 8ου αιώνα. Οι πηγές του 10ου αιώνα που πρόσκεινται ιδεολογικά στη Μακεδονική δυναστεία μοιάζουν να υποδεικνύουν είτε ότι η βυζαντινή εξωτερική πολιτική είναι τώρα τελείως διαφορετική από ό,τι στο παρελθόν, είτε ότι εξωτερική πολιτική που να στηρίζεται στην παλαιά απόλυτη Οικουμενικότητα δεν υπήρξε ποτέ και η Βυζαντινή αυτοκρατορία ήταν πάντα ένα ανατολικό κράτος! Παράλληλα με την αντικατάσταση του όρου *αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων* από τον όρο *αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως*,⁵⁹ εμφανίζεται τώρα στις προσκείμενες στη Μακεδονική δυναστεία πηγές ο *Ῥωτοσ, μέγας ῥῆξ Φραγγίας τῆς καὶ Σαξίας*,⁶⁰ ή *Ῥωτοσ βασιλεὺς Φράγγων*⁶¹, όπου *μέγας ῥῆξ = βασιλεὺς > ῥῆξ*. Στο καθαρά εθιμοτυπικό

56. Συνέχεια Θεοφάνη, 288 CSHB. Πρβλ. Σκυλίτζη, 145 Thurn: *ὅση τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων ἀνήκει...*

57. DAI 27, 6-7, σ. 112.

58. De them., 94.

59. De them., 94.

60. DAI 30, 73-74, σ. 142.

61. Σκυλίτζης, 245.

πρώτοκόλλο της βυζαντινής αυλής ο *ρήξ Φραγγίας* εμφανίζεται το 10ο αιώνα ως *πνευματικός αδελφός* του βυζαντινού αυτοκράτορα⁶², σε αντίθεση με την πρώιμη βυζαντινή εποχή, οπότε ο Φράγγος βασιλέας αποκαλούσε τον βυζαντινό αυτοκράτορα *πατέρα*. Γενικά, από τις βυζαντινές πηγές του 10ου και 11ου αιώνα που πρόσκεινται ιδεολογικά στη Μακεδονική δυναστεία προκύπτει μια πλήρης ισορροπία ή ακόμα ισοτιμία ανάμεσα στη Βυζαντινή αυτοκρατορία και στο κράτος που, αποσπώμενο από την εφήμερη αυτοκρατορία του Καρλομάγνου αποκλήθηκε Ανατολική Φραγγία (*Francia orientalis*) και που θα πάρει τον αυτοκρατορικό τίτλο της Δύσης και πάλι το έτος 962, με έγκριση της Μακεδονικής δυναστείας. Αυτή η Γερμανοβυζαντινή συμμαχία των δυο αυτοκρατορικών κοσμικών εξουσιών που έχει τύχει ελάχιστης προσοχής εκ μέρους της νεότερης έρευνας θα αποτελέσει τον ακρογωνιαίο λίθο της ευρωπαϊκής ισορροπίας των δυνάμεων για δύο περίπου αιώνες (870 περίπου–1089 περίπου) ανακόπτοντας αποτελεσματικά την άνοδο της μεσαιωνικής θεοκρατικής εξουσίας, δηλαδή του πάπα Ρώμης, και θα επιζήσει αποσπασματικά, δια μέσου των τραυματικών εμπειριών των Σταυροφοριών, ως τα μέσα σχεδόν του 14ου αιώνα.⁶³

Το αντιπαπικό περιεχόμενο της Γερμανοβυζαντινής συμμαχίας, μιας συμμαχίας κατ' εξοχήν κοσμικών εξουσιών, είναι ευδιάκριτο διαχρονικά και δεν μπορεί να επισκιαστεί από ορισμένες πρόσκαιρες στροφές της βυζαντινής, κυρίως, εξωτερικής πολιτικής που αποσκοπούν μόνο σε κινήσεις τακτικής προκειμένου να προσδιοριστούν ακριβέστερα οι εκατέρωθεν σφαίρες επιρροής. Η στάση του Βασίλειου Α' π.χ. που απομακρύνει τον πατριάρχη Φώτιο, συμφιλιώνεται με τον πάπα αποσκοπεί, πέρα από τα άλλα, στο να εξασφαλίσει την απομάκρυνση των Φράγγων από τη Ν. Ιταλία και σε μια νέα βυζαντινή περιορισμένη ανάκτηση που, όμως, αναθεωρεί τις διατάξεις της *Κωνσταντίνειας Δωρεάς*. Σε αντιστάθμισμα της ρήξης με τους Φράγγους της Ιταλίας, ισχυροποιείται η φιλία με τη Γερμανία ή *Francia orientalis* με τις πρεσβείες του 872 και του

62. De Cer. II, 48, σ. 691.

63. Καντακουζηνός I, 335 CSHB .

873 στον Λουδοβίκο Γερμανικό στη Ρατισβόννη (Regensburg).⁶⁴ Με τον ίδιο τρόπο θα ενισχυθεί πολιτικά από το Βυζάντιο ο γερμανός βασιλέας Αρνούλφος της Καρινθίας (890-899) με τις πρεσβείες του 894 και του 896⁶⁵ καθώς και ο Κονράδος της Φρανκονίας (911-919) με μια ακόμα πρεσβεία μάλλον το 912,⁶⁶ έτσι ώστε να γίνεται ολοφάνερο ότι οι θεμελιωτές της Μακεδονικής δυναστείας Βασίλειος Α΄ και Λέων ΣΤ΄ εγκαθιδρύουν μια νέα πολιτική φιλίας και συμμαχίας με τη *Francia orientalis* και να μην φαίνεται παράδοξη η αυτοκρατορική αναγνώριση από τις βυζαντινές πηγές του Όθωνα Α΄, ο οποίος δέχθηκε πολλές πρεσβείες.

Μια τέτοια εξωτερική πολιτική ισορροπίας δύο ισότιμων αυτοκρατοριών είναι φυσικό να προκαλεί ισχυρές αντιδράσεις από οπαδούς της βυζαντινής παλιάς απόλυτης Οικουμενικότητας. Εναντίον της αυτοκρατορικής στέψης του Όθωνα Α΄ στη Ρώμη το 962 εξεγείρεται το επόμενο έτος 963 ο πολυνίκης στρατηγός Νικηφόρος Φωκάς, ανατρέπει τη Μακεδονική δυναστεία και αντιμετωπίζει εχθρικά τη συμμαχία με τη Γερμανία και, γενικά, με τη Δύση. Αυτός είναι ο λόγος που ο πρεσβευτής του Όθωνα επίσκοπος Λιουπράνδος της Κρεμόνας γίνεται δυσμενέστατα δεκτός στην Κωνσταντινούπολη το 968,⁶⁷ σε αντίθεση με τη φιλική υποδοχή που του είχε γίνει επί Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου είκοσι σχεδόν χρόνια νωρίτερα.⁶⁸ Για πρώτη φορά μετά από πολλά χρόνια η Βυζαντινή αυτοκρατορία δείχνει εχθρική και απειλητική προς τη Δύση, δεν αναγνωρίζει ισότιμο αυτοκράτορα τον Όθωνα,⁶⁹ απαιτεί προσάρτηση της Ρώμης και της Ραβέννας⁷⁰ και κατηγορεί την προηγούμενη διακυβέρ-

64. *Annales Fuldenses* 872 (AQDR III, 84 Rau) και 873 (AQDR III, 92 Rau).

65. *Annales Fuldenses* 894 (AQDR III, 160 Rau) και 896 (AQDR III, 168 Rau).

66. Widukind von Corvey, *Res gestae saxonicae* III, 2 (Rotter-Scheidmüller 164).

67. Liudprandus, *Legatio* 1, σ. 175 Becker: *turpiter suscepti graviter turpiterque sumus tractati*.

68. Liudprandus, *Antapodosis* VI, 4-10, σ. 150-158 Becker. *Legatio* 55, σ. 205.

69. Liudprandus, *Legatio* 2, σ. 176: *non imperatorem, id est βασιλέα sua lingua, sed ob indignationem ῥῆιγα, id est regem nostra, vocabat...* (Λέων Φωκάς).

70. Liudprandus, *Legatio* 15, σ. 184.

νηση και πολιτική του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου που ζητούσε φιλία με τα έθνη, ενώ ο Νικηφόρος Φωκάς συνήθιζε να τα υποτάσσει με τη βία.⁷¹

Οι λατινικά γραμμένες γερμανικές πηγές αναφέρουν ρητά, ότι ο Νικηφόρος Φωκάς δολοφονήθηκε από συνωμοσία της συζύγου του επειδή ο λαός του ήταν αγανακτισμένος εξ αιτίας των καταστροφών και ταπεινώσεων που είχε υποστεί ο βυζαντινός στρατός στην Ιταλία,⁷² κάτι που αποσιωπούν τελείως οι βυζαντινές πηγές. Το ότι οι γερμανικές και όχι οι βυζαντινές πηγές έχουν δίκιο πιστοποιείται από το ότι οι σχετικές με τα γεγονότα βυζαντινές πηγές αποσιωπούν τελείως επίσης ένα γεγονός ύψιστης σημασίας, την αποστολή στη Γερμανία της ευγενούς κόρης Θεοφανούς από τον επόμενο αυτοκράτορα και δολοφόνο του Νικηφόρου Φωκά Ιωάννη Τζιμισκή που έδωσε στη Δύση ότι αυτή ζητούσε από τον Νικηφόρο Φωκά. Έτσι, επανέρχονται τα πράγματα στην κατάσταση που επικρατούσε προηγουμένως. Ο θεωρούμενος ως εχθρικά διακείμενος προς το Βυζάντιο αυτοκράτορας Όθων Β΄ (973-983) αποκαλεί τον Βασίλειο Β΄ *imperatorem vestrum, fratrem meum*,⁷³ αλλά φαίνεται ότι το απόγαιο της νέας προσέγγισης εντοπίζεται από την εποχή της κυριαρχίας στη Γερμανία της συζύγου του Όθωνα Β΄ Θεοφανούς (983-991) ως επίτροπου του νεαρού γιου της Όθωνα Γ΄ (983-1002). Την εποχή αυτή οι μεγαλύτεροι φεουδαρχικοί άρχοντες της Γαλλίας (*Francia occidentalis*) στρέφονται προς τη φιλία με τη Γερμανία, κάτω από την επιρροή των συμβούλων της αυτοκράτειρας Θεοφανούς. Το 987 ανακηρύσσεται βασιλιάς της Γαλλίας ο Ούγος Καπέτος (987-996) παραγκωνίζοντας τους απογόνους της γενιάς του Καρλομάγνου και, τον επόμενο χρόνο 988, γράφει στους βυζαντινούς αυτοκράτορες Βασίλειο Β΄ και Κωνσταντίνο Η΄ ζητώντας νύφη για τον γιο του,⁷⁴ κάτι που σημαίνει νομιμοποίηση της νέας εξουσίας και δυναστείας στη Γαλλία από τη συμμαχία των δύο

71. Liudprandus, *Legatio* 55, σ. 205-206.

72. Widukind III, 73, σ. 229. Thietmar von Merseburg, *Chronicon* II, 15 (AQDGM IX, 50 Trillmich).

73. Thietmar III, 31, σ. 110.

74. J. Havet, *Lettres de Gerbert* (983-997), Paris 1889, γράμμα αρ. 111, σ. 101-102.

αυτοκρατοριών, παραβλέποντας τελείως τον πάπα Ρώμης και ως κοσμική και ως πνευματική εξουσία.

Η Θεοφανώ που έχει πετύχει αυτή τη νέα προσέγγιση κυβερνάει με πυγμή, όπως φαίνεται, τη γερμανική αυτοκρατορία. Σε ένα έγγραφο της του έτους 990 μάλιστα αυτοτιπλοφορείται *Theophanius divina gratia imperator augustus*⁷⁵ και παραγκωνισμός της παπικής αυθεντίας σημαίνει μεταχείριση των διαδοχικών παπών σαν να ήταν απλοί επίσκοποι της αυτοκρατορίας. Μετά τον θάνατό της το 991, ορίζεται από τον Όθωνα Γ΄ το 995 ο πρώτος Γερμανός πάπας με το όνομα Γρηγόριος Ε΄ (995-999) και ο αμέσως επόμενος πάπας λόγιος Gerbert, πρώην σύμβουλος της Θεοφανούς παίρνει το γεμάτο νόημα όνομα Σίλβεστρος Β΄ (999-1002) που παραπέμπει κατ'ευθείαν στην *Κωνσταντίνα Δωρεά*, που κι αυτή ανακαλύπτεται ως πλαστή το έτος 1001, με ένα έγγραφο του Όθωνα Γ΄,⁷⁶ περισσότερο από τετρακόσια χρόνια πριν από τον Lorenzo Valla. Τώρα αναπροσαρμόζονται τα επίσημα έγγραφα της γερμανικής αυτοκρατορικής γραμματείας με αιωρούμενη βούλλα, κατά τα βυζαντινά πρότυπα. Στις γερμανικές κτήσεις της Ιταλίας εισάγονται οι αμιγώς βυζαντινοί τίτλοι του *λογοθέτη* και του *πρωτοσπαθάριου*. Εκχριστιανίζοντας την Πολωνία και την Ουγγαρία γύρω στο έτος 1000, ο Γερμανός αυτοκράτορας διαθέτει τώρα μια δική του «οικογένεια ηγεμόνων» που αποδέχονται την ανωτερότητα ή την επικυριαρχία του κατά το υπόδειγμα της «οικογένειας ηγεμόνων» υπό τον βυζαντινό αυτοκράτορα που περιγράφει το *Περί βασιλείου τάξεως*.⁷⁷ Τα Χριστούγεννα του έτους 1002 που πεθαίνει ο νεαρός αυτοκράτορας Όθων Γ΄, *homo genere Graecus, imperio Romanus*, όπως τον αποκαλούσε ο πάπας Σίλβεστρος Β΄,⁷⁸ και τον διαδέχθηκε ο Ερρίκος Β΄ (1002-1024), μια επίσημη βυζαντινή πρεσβεία έφερε στη Φρανκφούρτη του Μάιν λείψανα του απόστολου Ανδρέα του Πρωτόκλητου, του θεωρούμενου προστάτη της Κωνσταντινούπολης.⁷⁹ Όπως προκύπτει

75. MGH DD, II, 2, 876-877. Lampertus Hersfeldensis, Annales 990 (AQDGM XIII, 36): *Theophanu imperatrix Romam perrexit omnemque illam regionem regi subdidit*.

76. MGH DD, II, 2, 818-820 (DO 389).

77. De Cer. II, 48, σ. 684-692.

78. PL 139, 240 (epist. 154).

Βασίλειος Β΄, ο επανομαζόμενος “Βουλγαροκτόνος” (976–1025) με υποτελείς άρχοντες, από χειρόγραφο της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης, Βενετία.

Όθων Γ΄, ο επανομαζόμενος “genere graecus, imperio Romanus” (983–1002).

Οι υποτελείς στον Όθωνα Γ΄ χώρες (Γερμανία–Σκλαβηνία–Γαλλία–Ρώμη). Από χειρόγραφο της Εθνικής Βιβλιοθήκης Μονάχου.

από μια πρεσβεία που έστειλε αργότερα (μάλλον το 1029) στον νέο αυτοκράτορα της Γερμανίας Κονράδο Β΄ (1024-1039) ο αυτοκράτορας Ρωμανός Γ΄, τα

79. Chronicon Sti Andreae Castri Cameracesii I, 17 (MGH SSRG, VII, 530). Thietmar V, 27, σ. 222.

βυζαντινά αυτοκρατορικά γράμματα που στέλνονται στη Δύση αυτή την εποχή είναι γραμμένα *aureis litteris*.⁸⁰ Από την πλευρά τους, οι δυτικοί συγγραφείς της εποχής, όταν βλέπουν βυζαντινούς πρεσβευτές στη Γερμανία, όπως συμβαίνει το 1049 στο Μάιντς, τους χαρακτηρίζουν *Greci omni sapientia pleni ... viri dignissimi*.⁸¹ Το ευρωπαϊκό σκηνικό μετά το έτος 1000 κυριαρχείται από την αδιάρρηκτη συμμαχία των δύο αυτοκρατοριών που στηρίζεται στη συνεννόηση δυο καθαρά κοσμικών εξουσιών, η οποία υποσκελίζει έστω και προσωρινά τη Θεοκρατία της Παποσύνης και δημιουργεί μια παράδοση με βαθιές ρίζες που δεν είναι καθόλου εύκολο να ξεχαστεί στο μέλλον, ιδιαίτερα όταν η Παποσύνη χρησιμοποιεί τα νορμανδικά όπλα για να απαλλαγεί από αυτό το δίδυμο αυτοκρατορικό κλοιό που την έχει υποτάξει. Η βίαια είσοδος των Νορμανδών στον ορίζοντα των βυζαντινών συγγραφέων πρέπει να συντέλεσε ώστε οι Γερμανοί να αποκαλούνται κατά την περίοδο των Σταυροφοριών *Ἀλαμαν(ν)οί*, ενώ *Φράγγοι* ή *Γερμανοί* θα αποκαλούνται στο εξής οι Νορμανδοί εισβολείς και οι Γάλλοι Σταυροφόροι. Ακόμα και μετά το 1071, οπότε οι Νορμανδοί θα καταλάβουν οριστικά τη βυζαντινή Ν. Ιταλία, οι Βυζαντινοί θα περιμένουν τη γερμανική συνδρομή. *Ὁ δὲ ῥῆξ Ἀλαμανίας συνθήκας ἔχων μετὰ τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου ... εἶπερ θεοῦ βούλησις ἐστίν, εἰς ἀναίρεσιν τῶν ἀθέων Φράγγων μέλλει ἐν Ἰταλίᾳ γενέσθαι*, θα γράψει ένας βυζαντινός μπροπολίτης το 1089.⁸² Στο γράμμα που έστειλε ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός στο ῥῆγα Ἀλαμανίας Ερρίκο Δ΄ (1056-1106) το 1082 και που παραθέτει ολόκληρο η γνωστή για την απέχθειά της προς τις μεθοδεύσεις των παπών της Ρώμης Άννα Κομνηνή⁸³ σημειώνεται: *πλατῦναι ὁ Θεὸς τὰ τῆς ἐξουσίας σου ὄρια καὶ θεῖν σοι πάντας τοὺς ἀντιπίπτοντας εἰς ὄνειδισμόν καὶ καταπάτημα. Εἰρήνη εἶν τῇ ἐξουσίᾳ σου ... καὶ γένοιτό σοι ἅπαντες εἰς ἀφανισμόν οἱ ἐχθροὶ τῆς ἄνωθεν κραταιᾶς ἰσχύος*.⁸⁴

80. Wipo Capellanus, Vita Chuonradi imperatoris 22 (MGH SSRG, XI, 267).

81. Jocundus Presbyter, Translatio Sti Servati (MGH SSRG, XII, 90).

82. W. Holtzmann, BZ 28, 1928, γράμμα αρ. 4, σ. 66.

83. Άννα Κομνηνή Α΄, 13, 4, σ. 44 Reinsch-Kambylis.

84. Άννα Κομνηνή Γ΄, 10, 8, σ. 114.

Το ότι ο Ερρίκος Δ΄ εξ αιτίας των τεράστιων δυσκολιών που αντιμετώπιζε, δεν κατόρθωσε να ανταποκριθεί στις βυζαντινές προσδοκίες για εξόντωση των Νορμανδών, έκανε τον Αλέξιο Α΄ να απευθυνθεί στον πάπα Ουρβανό Β΄ και να ζητήσει στρατιωτική ενίσχυση. Τότε, το έτος 1089, δηλαδή λίγο πριν από την Α΄ Σταυροφορία, η Γερμανοβυζαντινή συμμαχία που είχε διαρκέσει περισσότερο από δυο αιώνες, ατονεί. Στο εξής, θα αναζωπυρώνεται και θα επαναδραστηριοποιείται μόνο κατά διαστήματα. Αρκετά αργότερα, όταν τα πράγματα θα αρχίζουν να παίρνουν την οριστική τους μορφή στη Δυτική Ευρώπη, στο κείμενο του Ιωάννη Καντακουζηνού θα ταυτιστεί ο όρος *Ἀλαμανοί* με τον όρο *Γερμανοί*⁸⁵ και μάλιστα *Γεμπλίνοι*, δηλαδή Γερμανοί αντιπαπικοί, όπως παλιά. Το 1328 θα επισκεφθεί τον αυτοκράτορα Ανδρόνικο Β΄ μια πρεσβεία *ἐξ Ἀλαμανδῶν ... κατὰ παλαιὰν συμμαχίαν καὶ φιλίαν τῆς σφετέρας τε καὶ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ... ὅταν τοῦ δέονται, προσήκειν ἑκατέρους κομίζεσθαι παρ' ἀλλήλων*.⁸⁶ Σχέδια παλιά που οι σύγχρονες συνθήκες δεν επέτρεπαν την πραγματοποίησή τους πια αλλά όμως διαφύλασσαν μια παράδοση που, από την αναγόρευση του Χλωδοβίκου σε πατρίκιο το 508, απηκούσε μια φιλική σχέση οκτώ αιώνων. Από ό,τι γνωρίζω, ίσως καμιά άλλη παράδοση διεθνούς φιλίας και συμμαχίας δεν έχει διαρκέσει περισσότερο. Δεν αποκλείεται δε, οι απαρχές της να χάνονται μέσα στην αχλύ του μύθου.

«Λέγεται ότι, από τα πανάρχαια χρόνια, οι Γερμανοί πήγαιναν στη μάχη. Και, ηγαίνοντας στη μάχη έφαλλαν παιάνες που μνημόνευαν τον πρώτο ανάμεσα στους δυνατούς άντρες, τον Ηρακλή... Αλλά ακόμα και ο Οδυσσέας, λένε μερικοί, είχε φτάσει κοντά τους από τον Ωκεανό, στη διάρκεια της μεγάλης περιπλάνησής του... Στα σύνορα μάλιστα της Γερμανίας με τη Ραιτία λένε ότι υπάρχει βωμός του Οδυσσέα, του γιου του Λαέρτη, και επίσης μνημεία και ιερά, χαραγμένα με ελληνικά γράμματα».⁸⁷ Αυτά μας τα παραδίδει ο ιστορικός Κορνήλιος Τάκιος, και σταματάει εδώ.

85. Καντακουζηνός I, 52, I, 301 CSHB, *passim*.

86. Καντακουζηνός I, 335-336.

87. Τάκιος, *Opera minora*. Germania 3, Furneaux-Anderson.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο ομιλητής θεώρησε ότι έπρεπε να παραπέμψει μόνο σε μεσαιωνικά κείμενα, από τα οποία προκύπτουν τα δεδομένα της έρευνάς του, έτσι ώστε ο αναγνώστης να μπορεί να αντιληφθεί καλύτερα από πού πηγάζουν τα συμπεράσματα. Αναλυτικότερα έχει πραγματευθεί το θέμα της ομιλίας του στις ακόλουθες εργασίες του:

-Le programme politique des “Romains orientaux” après 476; une répétition générale?, *La nozione di «Romano tra cittadinanza e universalità»*, *Da Roma alla Terza Roma, Documenti e studi, Studi II*, Napoli 1984, 309-315.

-Ambassadors, Embassies and Administrative Changes in the Eastern Roman Empire Prior to the Reconquista, *Das Reich und die Barbaren*, hsg. von E. Chrysos und A. Schwarcz, Wien 1989, 143-154.

-Obraščenje v Christianstvo gospodstvujuščego klasa Vostočnoj rimskoj imperii vo vtoroi polovine piatogo veka, *From Late Antiquity to Early Byzantium, Proceedings of the Byzantinological Symposium*, Praha 1985, 69-72.

-Sur les prémisses théoriques de la Reconquista byzantine dans la péninsule ibérique au VIe siècle, *Vizantiiskii Vremennik* 55, 1998, 99-105.

-Γύρω από τη δυτική πολιτική του αυτοκράτορα Τιβέριου Κωνσταντίνου, *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* 22, 1977, 116-125.

-Die Slawen und Ungarn innerhalb der sogenannten “Begrenzten Oekumene” der Makedonenkaiser, *Byzantinoslavica* 54, 1993, 65-74.

-Die byzantinische Ideologie der “Begrenzten Oekumene” und die römische Frage im ausgehenden 10. Jahrhundert, *Byzantinoslavica* 56, 1995, 117-128.

-Le poids spécifique du commandement suprême en Italie dans la formation de l'idéologie politique du Xe siècle, *L'Ellenismo italiota dal VII al XII secolo*, Atene 2001, 153-164.

-Der Verfall des Papsttums im X. Jahrhundert als Ergebnis der Deutsch-byzantinischen Annäherung, *Βυζαντικά* 14, 1994, 217-236.

-The Failure of the German-Byzantine Alliance on the Eve of the First Crusade, *Actes du XVIe Congrès international d' Études Byzantines, IV Histoire, Communications*, Athènes 1980, 198-207.